

12-årig hjorddreng i 1931

Søren Peter Sørensen

Søren Peter Sørensen blev født 1918.

Søren var søn af Jørgine og Ingeman Sørensen og voksede op på Nihøjevej, lige ved Sortebakken.

I denne fortælling skriver han om sin første plads som hjorddreng i 1931, hvor han arbejdede for præstegårdsforpagteren Ludvig Christensen, kaldet "Spit".

I foråret 1931 kom jeg for første gang ud at prøve at stå på egne ben, om end de i begyndelsen var ret vaklende. Den 1. maj tiltrådte jeg en ledig stilling som flyttedreng hos forpagter Ludvig Christensen, præstegården i Øster Hornum. Det blev her, jeg skulle gøre mit første forsøg på det landbrugsfaglige område og betræde dets ujævne og stenede markvej.

Jeg var dengang 12 år og fast besluttet på, at nu ville jeg stå på egne ben, og nu skulle hjemmet for alvor lægges bag mig. Far og jeg var nemlig blevet uvenner, så det battede, så nu skulle jeg belære ham, og som tolvårig anså jeg mig selv for at tilhøre den mere modne aldersklasse. Så vidt jeg kan huske, så startede det hele med lidt skærmydsler i mosen under tørvegravning. Far stod nede i tørvegraven og langede de gravede tørv op på brinken, og her havde jeg til opgave at tage imod dem og lægge dem på en såkaldt "slæbe", en sidefjæl til en stiv vogn med en slags træktøj for enden til en hest. Mor og Musse, vores trofaste islænderhest, slæbte den fyldte slæber ud på læggepladsen, og her nede stod Martin og tog imod og lagde tørvene ud på tørrepladsen. Så snart den fyldte slæber gled af sted, så skulle jeg være parat med den tomme, som først skulle vendes. Under denne vendemanøvre kunne det hænde, at jeg lod den dumpe lidt hårdt ned med det resultat, at den tørre smuld hvirvlede op i øjnene på far, som stod nede i graven. Så kan det nok være, at der vankede skældud. Ligeså hvis man ikke hurtigt nok kunne få tørv væk fra gravens kant. En dag var det særlig galt med disse nævnte ting og efter en del skældud endte det vel med, at jeg blev stædig. Jeg skulle vise ham noget andet og lod slæben falde lidt tungt, så støvet rigtig kunne fyge rundt. Hvad der herefter skete, husker jeg ikke så nøje. I hvert fald blev det i denne sommer, at min beslutning blev taget, om at nu må dette mosesjov have en ende. Far havde en gang fortalt, at han kun var 8-9 år, da han første gang kom ud som flyttedreng. Skulle der så være noget i vejen for, at jeg med mine 11 år ikke også kunne stå på egne ben.

Min nogenlunde jævnaldrende skolekammerat Hartvig, søn af malermester Hovgaard, spurgte mig en dag hen på foråret 1931, om jeg ikke kunne tænke mig at afløse ham som præstegårdsforpagterens hjorddreng. Her var min store chance, tænkte jeg. Når Hartvig kunne, så kan du vel også. En aftale kom i stand. Den gik ud på, at Hartvig skulle forelægge sagen for forpagteren, som jeg så senere aftalte sommerens fæstemål med.

Jeg skulle have 50 kr. for sommeren plus kost og logi og var naturligvis højt oppe og ville under ingen omstændigheder have fars medvirken ved fæstemålets indgåelse. Det skulle jeg nok selv klare. Far tog det for øvrigt meget roligt og erklærede med fast overbevisning, at det måtte jeg skam selv om. "Dine forpligtelser skal du ikke prøve på at rende fra. Når du har fæstet dig for sommeren, så er det ikke 14 dage eller en måned, men hele det gældende fæstemål".

Den 1. maj var det vist nok en meget slukøret dreng, som drog af sted mod præstegården med skoletaske og alle de øvrige pakkenelliker under armen. Først da begyndte konsekvenserne af min beslutning så småt at gå op for mig.

Præstegården ca. 1930

Præstegårdsforpagteren havde bolig i den vestre ende af den daværende gamle præstegård, og lige udenfor vinduerne var der den stejle skråning op mod kirken. Forpagteren var ungkarl, vel omkring 40-50 år, og havde en husbestyrerinde, som hed Grethe. Forkarlen, eller hvad man nu skal kalde ham, hed Charles og var søn af Axel Christensen, som boede i fattighusets nordøstlige lejlighed. Charles havde sit kammer ude ved kostaldens forgang, hvor loft og vindue var af samme slags som inde hos køerne, nemlig hvælvinger og jern-

vindue. Som yngste dreng overtog jeg Hartvigs seng, som stod op mod skorstenen i forpagterens sovekammer. Her var samtidig opbevaringssted for alle hans remedier til biavl så som slyngemaskine, vokstavler med mere.

Der foruden stod der også en rugemaskine. Forpagteren var nemlig også fjerkræavler, så her var også diverse tilbehør så som fodertrug, kyllingemoder med mere. Sovekammerinventaret var jo uægtelig af en lidt blandet sammensætning, men hvad betød det, når sengen, et stort skrummel af en jernseng, var god at ligge i og ydermere var anbragt lige op ad en varm skorsten, hvilket havde sin fordel i den kølige efterårstid. Hvad komfort angik var jeg vel næppe bedre vant hjemmefra.

Forpagteren var en flink mand, og vi kom fint ud af det sammen. Husbestyrerinden Grethe lavede god mad og smurte nogle gode mellemmadder, som jeg fik med i skole og ud i heden, hvor jeg vogtede kreaturer og søer. Skolegangen gik man forholdsvis let henover om sommeren. Kun to dage om ugen fra kl. 7 til 13-24. Lektielæsning var der ikke meget af, men krævedes dog om end i begrænset omfang. Kun de elementære fag var på landsbyskolens timeplan. Disse var fuldt ud tilstrækkelige for at blive landmand. I disse fag fik vi til gengæld også en meget grundig undervisning, og med denne i ryggen klarede vi os da nogenlunde hæderligt sammenlignet med bybørnene. Var der nogen, som ville vide eller kunne mere, var det i høj grad den enkeltes egen sag at udvide deres kundskaber og viden på anden måde. Dette være ikke nævnt som kritik mod noget, men kun en konstatering af de faktiske forhold indenfor den daværende skolelovs rammer.

I daglig omtale kaldtes forpagteren altid for ”Spit”. Om ham kan det siges, at han var en alsidig og driftig mand. Måske endda forud for sin tid efter vore nuværende begreber. Hans måde at drive landbrug på vakte betydelig opsigt på egnen og var årsag til megen hovedrysten hos de gamle i faget. I de følgende linier skal jeg give en lille skildring af hans særegne måde at drive husdyrhold på.

Kostaldens loft bestod af det man kaldte hvælvinger, hvor man under normale forhold opbevarede halm, hø eller korn. Men her fandt Spit på, at dette hvælvingeloft var særdeles velegnet til grise. Altså lavede han grisestier på loftet over køerne. Disse grisestier blev klampet sammen af alskens gamle pinde og brædestumper og hvad han ellers kunne finde rundt omkring. Tilbage var nu kun de store problem: Hvordan fik man nu grisene derop på loftet. Også det vanskelige problem klarede ”Spit” på en ret genial måde. For enden af staldbygningen lå præstegårdens store mødding, som blev stablet op i højde med loftslemmen. Og op ad denne dæmning af møg blev grisene gennet op og ned. Ingen hekseri, kun behændighed. Så enkelt var det, og der blev plads til mange grise på dette loft. I alle ledige rum i lade og stalde gik der grisesøer. Disse var netop hans speciale. Som følge her af var der overalt en utrolig mængde smågrise frit rendende rundt omkring i lo, lade og på gårdsplads. Alle vegne mødte man disse smågrise. Hvordan disse fandt ud af, hvor de hørte til blandt de mange grisesøer, er mig en bestandig gåde.

Dødeligheden i gårdens grisebestand var selvsagt stor, såvel blandt de store som de små. En berygtet grisesygdom, som man kaldte nysesygge hærgede svinebestanden. Særlig blandt de større grise var dødeligheden stor. Denne sygdom bevirkede at grisenes tryner blev deforme og voksede dels opad eller ud til én af siderne. Som følge heraf gik grisene og nyste ligesom mennesker og nogle dyrearter. Når en gris døde, lige meget om det var en so eller en pattegris, så blev den altid begravet ude i møddingen. Det er næppe svært at tænke sig hvilken stank, der udbredtes her fra lige op ad skole og kirke. Når præstegårdens mødding tømtes, blev møget transporteret lige forbi skolens og lærer Thuesens vinduer med den tilhørende stank af diverse rådne grise og andet godt. For resten ikke så mærkeligt, at hr. og fru Thuesen en gang imellem protesterede og syntes at ”nu kan det være nok”.

Om sommeren, når kostalden var tømt gik alle køer, kalve og ungkreaturer ude i indhegningen i det man kaldte heden, et stykke ude ad Harrildvej. Her gik en blandet forsamling af køer, kalve og grisesøer i skøn samdrægtighed hele sommeren. Min vogtergerning bestod i at gå og passe på alle disse dyr. Genne søerne ind i en særlig indhegnet fold om natten og ellers om dagen gå og se efter at ingen brækkede ud af indhegningen.

Smedjen i Øster Hornum

Efterhånden som tiden nærmede sig, hvor søerne skulle fare, blev de hentet hjem og anbragt i de tomme kobåse, hvor de stod bundet ligesom køer med en jernring om halsen, som igen var fastgjort til bindselet, så de lige kunne nå at æde af krybben. Disse halsjern til grise blev fremstillet henne hos smeden efter forpagterens anvisninger. Aldrig før eller senere har jeg hørt eller set lignende måde at anbringe grise på. Vel ikke så underligt at gamle landmænd rystede på hovedet, når de kom og kiggede på sobestanden i kobåsene. Roderi og svineri var der overalt. Det flød med alskens skrammel, gamle vogndeje, kasserede redskaber

overalt ude såvel som inde. Midt i alle herlighederne gik grise og rodede sammen med en utrolig mængde høns. Spit var nemlig også fjerkræavler i stor stil. Omtrent hvor nu sportspladsen ligger, lå selve hønseriet med diverse hønsehuse og gårde.

De dage jeg ikke var i skole, drog jeg fra morgenen af ud til min vogtergerning mellem kreaturer og grisesøer. Mit arbejde omfattede også et stykke eng lidt længere ude ad Harrildvej. Det kaldtes Harrild-eng. Herude gik nogle ungkreaturer, som Spit havde på en slags græsningspension for sommerhalvåret. Hver anden dag var jeg ude at se til disse, dels for at tælle dem, men også for at ”slå” vand op til dem i et kar fra en grøft i nærheden. Mangen en tåre har jeg fældet over den brogede forsamling af grise og kvæg, når de brækkede ud af indhegningen og skulle bringes tilbage igen. Grisesøerne var langt de værste at have med at gøre. Altid var der besvær med dem, idet de nemt kunne smutte under den nederste tråd for straks herefter at stile hen mod Jens Nielsens kartoffelmark, som lå lige i nærheden af indhegningen. En sådan kartoffelmark virkede fuldstændig som en magnet. Når disse grisesøer brækkede ud og skulle bringe tilbage igen, så kunne man altid være sikker på, at de altid ville den modsatte vej, som man prøvede med mange besværligheder at genne dem. Tro aldrig, at grise er nogle dumme svin!

Hændte det, at der pludselig kom regn eller en tordenbyge, så var der ikke andet at gøre end at sætte sig på hug med ryggen mod bygen. Derved mindskedes risikoen for at blive våd på andet end ryggen. Sådan noget som regnfrakker var ikke bekendt for en hjorddreng at anskaffe sig, højst kunne der blive tale om en salpetersæk over hoved og ryg. Ind i mellem var der dog lyspunkter. Enkelte gange skete det, at en skikkelse dukkede op ned ad Sortebakkens vestside. På lang afstand kunne jeg genkende min mors skridt og vidste, at hun medbragte lidt ”godt” i form af et stykke kage eller lignende. Eller måske bare lige ville op og se, hvordan jeg havde det, om jeg var våd; eller måske kom hun med lidt tøj.

Således sneglede jeg mig langsomt gennem sommeren, og tiden nærmede sig, hvor grisesøerne og køerne skulle bindes inde. Så ville vogtergerningen indskrænkes til at tage ud og se til ungkreaturerne,

som først senere skulle tages hjem. Nu var det bare med at bide tænderne sammen den sidste tid, der var tilbage og lade som ingenting. Kun tænke på min sommerløn på 50 kr., som stadigvæk var uberørt.

Efter høst var jeg ind imellem med, når der skulle tærskes og glemmer aldrig, når den store petroleumsmotor skulle i gang. Den stod i det såkaldte maskinhus i hjørnet mellem den kampestensbyggede lade og staldlængen. Først blev glødehovedet varmet op med en primus, derefter tog ”Spit” fat i det mægtige svinghjul og trak det rundt nogle gange. Udstødningsrøret fra maskinhuset gik et stykke langs med jorden og mundede til sidst ud i en gammel rusten mælkejunge. Lige inden motoren gik i gang, kunne det hændes, at den gav nogle mægtige drøn, som kunne høres over hele byen. Ofte skete det med en sådan kraft, at mælkejungen røg ud midt i præstegården. Når så endelig langt om længe at tærskværket var kommet i gang, var det altid ”Spit”, der lagde i. Altid havde han en pibe i munden, såvel under tærskning som under andet brandfarligt arbejde i lade og lo. Ubegribeligt, at der aldrig gik ild i noget, eftersom gnisterne fra snadden altid røg og føg omkring ham. Ligeså kunne han banke den ud, med eller uden glød, på de mest utrolige og brandfarlige steder. Sært nok at det aldrig gik galt med hans letsindighed på dette område.

Da vi endelig nåede den længe ventede novemberdag, var der kort tid forinden sket det, at forpagter ”Spit” var erklæret konkurs. Som følge heraf havde han heller ingen penge til Charles og mig. Alt tegnede til at hele sommerens møje og besvær var fuldstændig spildt. Forpagterens kreditorer, nogle gårdmænd fra byen og egnen, plukkede til sig, hvad de kunne og ville ikke anerkende, at lønninger gik forud for alt andet. Far måtte kæmpe en kamp med dem, endda med loven i hånden, før at de gav sig og drengen fik sin sommerløn.

Om foråret havde jeg glædet mig til at komme hjemmefra, men glæden var sikkert endnu større ved udsigten til at komme hjem igen og i skole de fire dage om ugen.